

INNGANGUR	1
ARBEIÐSSETNINGURIN HJÁ ARBEIÐSBÓLKINUM.....	1
MÁLBÓLKURIN.....	1
HVØR HEVUR ÁBYRGDINA AV HÓSKANDI TILBOÐUM TIL SÁLARSJÚK FÓLK Í FØROYUM	3
LÓGARHEIMILD.....	3
RÆTTINDI HJÁ TÍ EINSTAKA.....	4
ÁBYRGDIN FYRI BÚSTØÐUM OG ARBEIÐS- OG UPPVENJINGARTILBOÐUM.....	4
BÚSTAÐARTØRVURIN	5
TØRVURIN Á BÚTILBOÐUM TIL SÁLARLIGA SJÚK.....	5
TØRVURIN FYRI ALT LANDIÐ, UPPGJØRDUR Á LANDSSJÚKRAHÚSINUM 20. MARS 2001.....	5
FRÁGREIÐING UM TØLINI:.....	5
MØGULEIKAR AT BYGGJA ELLA KEYPA HÚS	7
Á FÍGGJARLÓGINI.....	7
SJÁLVSOGNARSTOVNAR (ÍBÚÐARFELØG).....	7
VANLIGI ÍBÚÐARMARKNAÐURIN.....	7
HVUSSU BÚGVA SÁLARLIGA SJÚK FÓLK Í DAG	8
HVØRJIR MØGULEIKAR VERÐA NÝTTIR Í FØROYUM.....	8
HVØRJI SKIPAÐI BÚTILBOÐ ERU TIL SÁLARSJÚK Í DAG:.....	8
HVÍ ER TØRVUR Á BÚTILBOÐUM	8
OV LÍTIÐ ER GJØRT HIGARTIL.....	9
HVUSSU ÁTTI AT VERIÐ.....	9
TØRVURIN Á ARBEIÐS- OG UPPVENJINGARTILBOÐUM TIL SÁLARSJÚK	10
SKIPAÐUR GERANDISDAGUR.....	10
VARD STØRV.....	10
ENDURBÚGVING.....	10
VIRKNISHÚS (AKTIVITETSHÚS).....	11
HVUSSU KANN INNIHALDIÐ Í TILBOÐUNUM TIL SÁLARSJÚK SKIPAST	12
UNDIR HVØRJI SKIPAN SKULU BÚ- OG ARBEIÐSTILBOÐ TIL SJÁLARSJÚK VERA ?.....	12
GÓÐSKA Í TILBOÐUNUM TIL SÁLARLIGA SJÚK.....	12
BURÐARDYGGAR LOYSNIR – VÆLBYGD HÚS.....	12
HVAR Í LANDINUM SKULU ÍBÚÐIR OG SAMBÝLIR VERA.....	13
ARBEIÐS- OG UPPVENJINGARTILBOÐ HOYRA EISINI TIL.....	14
YNSKI FRÁ SINNISBATA	15
ARBEIÐSBÓLKURIN EIGUR AT HALDA FRAM.....	15
ÍKKI "KANN," MEN "SKAL".....	15
HÚSAVIÐURSKIFTINI Á PSYKIATRISKU DEILDUNUM OG PENSIONATINUM.....	15
DYGDARGERAN OG FAKLIG SUPERVISIÓIN AV PSYKIATRISKA STARVSFÓLKINUM.....	15
TVØRFAKLIGT SAMSTARV.....	15
HJÁLPARTELEFON.....	15
SAMSKIPARI TIL AVVARÐANDI.....	15
PSYKOTERAPEUTISKT TEAM.....	15
SINNISJÚKRALÓGIN.....	16
STØRRI FÍGGJARJÁTTAN TIL NORMERINGAR Á PSYK. DEILD.....	16
HVUSSU KOMA VIT VÍÐARI	17
ÍKKI ØLL SAMA RÆTT.....	17
NEYÐUGT VIÐ SERLIGARI LÓG.....	17
TØRVUR Á ALMANNAPOLITIKKI.....	17
VIT FÁA TEY TILBOÐ, SUM VIT VIÐJA GJALDA FYRI.....	17
NIÐURSTØÐA	18
Fylgiskjal 1 – Arbeiðssetningur frá 26.01.2001	
Fylgiskjal 2 – Ávegis tilráðing frá arbeiðsbólkinum frá 22.02.2001	
Fylgiskjal 3 – Broyting í ávegis tilráðing frá arbeiðsbólkinum frá 05.04.01	

Inngangur

Arbeiðssetningur hjá arbeiðsbólkinum

Arbeiðsbólkurin varð settur av landsstýrismanninum í Almanna- og heilsumálum í januar 2001, við tí endamáli, at koma við einum uppskoti um, hvussu tørvurin hjá teimum psykisk sjúku, bæði á viðgerð, bústøðum, dagtilhaldum, verkstøðum og øðrum, kann verða rokkin komandi árin. Miðast skuldi ímóti at koma við eini tilráðing til landsstýrismannin áðrenn 1. apríl 2001.

Aftaná at arbeiðsbólkurin hevði viðgjørt skrivið frá landsstýrismanninum 26.01.01 og viðgjørt arbeiðssetningin gjølla, komu vit til ta niðurstøðu, at tað var ómøguligt at loysa hesa uppgávu uppá so stutta tíð, og vit ivaðust eisini í, um hesin arbeiðsbólkurin var tann rætti at gera allan hendan arbeiðssetningin.

Tí sendi arbeiðsbólkurin bræv til Almanna- og heilsumálastýrið, landsstýrismannin, tann 22. februar, har vit skutu upp at arbeiðssetningurin varð býttur upp í tvey, har uppgávan hjá hesum arbeiðsbólkinum skuldi vera:

Arbeiðsbólkurin skal áðrenn 1. apríl 2001 koma við uppskoti um:

- 1. hvussu bústaðarviðurskiftini kunnu skipast, har dentur verður lagdur á, at borgarin í so stóran mun sum tilber, varðveitur tilknýti til familjuna og staðið, har hann kemur frá,*
- 2. hvussu farast skal ígongd við at brúka tær 3,5 mió. krónurnar, sum eru avsettar til íløgur í hesum fíggjarárinum,*
- 3. hvussu gerandisdagurin, serliga hjá teimum, sum ikki hava tilknýti til arbeiðsmarknaðin, kann gerast so áhugaverdur sum gjørligt*

Avrit av skrivi frá landsstýrismanninum í Almanna- og heilsumálum 26. januar 2001 um arbeiðssetning er viðlagt sum skjal 1.

Málbólkurin

Hvørji fólk tosa vit um, tá vit tosa um sálarliga sjúk fólk í Føroyum. Í “Psykiatriætlan ár 2000”, sum ein arbeiðsbólkur læt úr hondum fyrst í nítiárunum, stendur, at tá metast skal um tørvin á psykiatriskari viðgerð í víðari merking, plagar ein fyrst at hyggja eftir, hvussu stórus tørvur er í fólkkinum sum heild, sæð psykiatriskt/psykologiskt. Oftani plagar at verða nevnt, at av teimum sum venda sær til kommunulæknaskipanina ella praktiserandi lækmar, eru eini 10 – 20 %, sum hava psykiatriskar ella psykologiskar trupulleikar. Í Føroyum vísa kanningar hjá kommunulækninum, at tað eru eini 9%, altso heldur minni enn funnið er aðrastaðni, av teimum sum koma til kommunulæknar, sum hava slíkar trupulleikar.

Víðari stendur í Psykiatriætlanini, at fyrr varð roknað við at 2 til 2½ promillu av fólkatálinum – hetta svarar til 100 – 125 fólk í Føroyum – høvdu brúk fyri seingjarpláss á eini psykiatriskari deild. Tey seinastu árin eru tilboðini í londunum rundan um okkum økt úti í samfelagnum. Her verður hugsað um búfelagsskapir, dagtilboð og onnur stuðulstiltøk. Hetta hevur við sær, at tað ikki longur er neyðugt við so nógvum seingjarplássum á psykiatriskum deildum. Roknað verður við at tørvurin fer at verða umleið eina promillu, sum svarar til umleið 50 pláss í Føroyum. Í lötuni eru 76 pláss á psykiatriskum deildunum á Landssjúkrahúsinum, so høvdu tilboðini uttan fyri verið nøktandi, so hevði seingjartalið kunnað verið skorið niður við einum triðingi.

Leiðandi yvirlækni á psykiatriskum deildunum á Landssjúkrahúsinum, Sofus Joensen, hevur fyri stuttum sagt alment, at ein stórus partur av teimum, ið eru innløgð á psykiatriskum deildunum í lötuni, eru liðugt viðgjörd og bíða bert eftir einum hóskandi tilboði uttan fyri sjúkrahúsið. Umframt at henda støða er langt frá einari virðiligari tilveru hjá sjúklinginum, so hevur hetta eisini ta avleiðing, at psykiatriskum deildirnar ikki fáa arbeið, soleiðis sum tær eru ætlaðar at gera.

Um hesir sjúklingar høvdu fingið eitt hóskandi tilboð uttan fyri sjúkrahúsið, so kundu deildirnar skipað seg sum viðgerðardeildir burturav, millum annað við serdeildum fyri ymiskar sjúklingabólkar, sum er sera átroðkandi. Viðurskiftini á psykiatrisku deildunum á Landssjúkrahúsinum eru ikki tíðarhóskandi upp á nakran hátt, t.d. liggja sjúklingar á 4 mansstovum og eru upp til 10 fólk, sum mugu skiftast um hvørt tolett.

Umframt hesi, sum eru liðugt viðgjørd, men ikki kunnu útskrivast, tí tey einki hóskandi bútilboð hava, eru tað fleiri sum ikki eru innløgð, sum eisini tørva eitt hóskandi bútilboð. Vanliga bógva hesi hjá foreldrum ella familju. Meira um hetta í partinum um bústaðartørvin.

Hvør hevur ábyrgdina av hóskaði tilboðum til sálarsjúk fólk í Føroyum

Lógarheimild

Tað finnst eingin áseting í føroyskari lóggávu, sum sigur, at tað almenna hevur skyldu at útvega íbúðir til borgarar landsins.

Heldur ikki tá tað snýr seg um bústað til sjúk ella brekað fólk eru nakrar ásetingar, sum siga, at tað almenna skal útvega ávísar bústaðarkarmar til hesi. Sama ger seg galdandi fyri arbeiðs- og uppvenjingartilboð til fólk við serligum tørvi.

Skylduni hjá tí almenna at hjálpa teimum, sum hava brúk fyri hjálp, koma vit ongastaðni nærri enn í *Lov for Færøerne om offentlig forsorg* (vanliga nevnd forsorgarlógin) nr. 100 frá 2. mars 1988 við seinni broytingum. Tað er tann lógin, sum kann sigast at orða sjálvst grundarlagið undir sosialpolitikkinum í Føroyum.

Forsorgarlógin sigur í grein 1, stk. 1:

”Det offentlige er forpligtet til at komme enhver til hjælp, som ikke er i stand til at skaffe sig og sine det fornødne til livets ophold, samt til at yde den, der ikke selv kan afholde udgifter, hjælp til kur og pleje i sygdomstilfælde og til at yde hjælp i andre tilfælde, hvor det er bestemt i denne lov. Det skal herved tilstræbes i stedet for understøttelse at skaffe den, der søger hjælp, mulighed for erhvervsmæssig arbejde eller om fornødent at yde hjælp til at udvikle eller genoprette hans erhvervsevne, således at han kan blive i stand til at forsørge sig selv og opfylde sine forpligtelser”.

Í teimum framhaldandi greinum, sigur forsorgarlógin fyrst frá treytum og móguleikum, sum tað almenna hevur at veita hjálp til einstaklingar.

Í sambandi við einstakar persónar, ið bera likamligt ella sálarligt brek, eru tað serliga heimildirnar í greinum 17 og 18, sum verða brúktar. Grein 17 gevur heimild til at goldnar verða meirútreiðslur, sum standast av at hava eitt brekað barn búgvandi heima. Grein 18 gevur móguleika fyri at givin verður hjálp til útbúgving og starvsliga uppvenjing ella umskúling. Eisini gevur grein 18, stk. 5 heimild til, at persónar við avlamni ella varandi sjúku ella aldursheilsubreikum kunnu fáa stuðul til hjálparmiðlar/hjálpartól.

Sambært § 32, stk. 1 og 2 í forsorgarlógini kann landsstýrið seta í verk bústovnar ella sambýli til fólk við serligum tørvi. Sambært §32, stk. 3, kunnu persónar, ið bera umfatandi likamlig ella sálarlig brek fáa hjálp til viðgerð, undirvísing, upplæring og arbeiði, vinnuligari uppvenjing o.t. Stovnar kunnu seta í verk og fáa í lag vinnuliga uppvenjing ella útbúgving, vart arbeiði og líknandi vinnuligar fyriskipanir fyri fólk, ið av likamligum, sálarligum e.ø. orsøkum ikki eru før fyri at fasthalda ella fáa arbeiði á vanliga arbeiðsmarknaðinum við vanligum treytum. Sambært § 32, stk. 4, kann landsstýrið áseta reglugerð um stovnsetan av stovnum fyri persónar, hvørs heilsustøða ávirkar, at tey ikki kunnu klára seg í egnum heimi.

Forsorgarlógin grein 32 sigur:

”Til brug for personer med særlige behov kan landsstyret oprette eller godkende særlige institutioner. Landsstyret kan fastsætte regler for sådanne institutioners drift, herunder om optagelse og betalingsforhold.

stk. 2. Til brug for personer med særlige behov kan landsstyret oprette eller godkende bofælleskaber. Landsstyret fastsætter regler for bofælleskabernes drift, herunder optagelse og betalingsforhold.

stk. 3. Der kan efter landsstyrets bestemmelse oprettes institutioner, der foretager eller formidler erhvervsmæssig optræning og uddannelse samt beskyttet beskæftigelse eller lignende erhvervsmæssige foranstaltninger for personer, der af fysiske eller psykiske årsager m.v. ikke selv er i stand til at fastholde eller opnå beskæftigelse i det almindelige erhvervsliv på sædvanlige vilkår.

stk. 4 Landsstyret kan fastsætte regler om oprettelse og drift af institutioner for personer, hvis helbredstilstand bevirker, at de ikke kan klare sig i eget hjem”.

Rættindi hjá tí einstaka

Sum tað sæst av lógartekstinum, so hefur tað almenna skyldu til at hjálpa teimum, sum ikki er før fyri at klára seg sjálfan og tí hava tørv á hjálp. Tíverri sigur lógin ikki greitt, hvat slag av hjálp tann einstaki hefur rætt til, og tí er tað upp til avvarðandi myndugleikar at avgera, hvørja hjálp tann einstaki fær.

Tá tað í grein 32 í forsorgarlógini stendur at landsstýrið **kann** seta á stovn ella góðkenna serligar stovnar fyri fólk við serligum tørv, so merkir tað tíverri ikki at landsstýrið **skal** gera hetta. **Hetta merkir fyri tann einstaka, at tey ikki kunnu rokna við at fáa eitt tilboð, tá tey hava brúk fyri tí.**

Ábyrgdin fyri bústøðum og arbeiðs- og uppvenjingartilboðum

Og hvør hefur so ábyrgdina av at støðan er so trupul fyri tey mongu sálarliga sjúku, sum hava tilboð fyri neyðini. Støðan hefur verið ring í mong ár, men tey seinastu árinum hefur trýstið á sjúkrahúsið og almannaskipanina verið serliga stórt.

Tað er ikki so undarligt at trýstið er økt, tá hugsað verður um, at so lítið er gjørt fyri at útvega fleiri pláss uttanfyri sjúkrahúsverkið.

Tíverri hava myndugleikarnir ikki raðfest stovnsetan av bú- og arbeiðstilboðum til sálarjúk fólk, hóast alla tíðina hefur verið gjørt vart við stóra tørv á fleiri tilboðum til hendan bólkin.

Niðurstøðan uppá spurningin um, hvør hefur ábyrgdina av bútilboðum og arbeiðs- og uppvenjingartilboðum til sálarliga sjúk fólk í Føroyum, má út frá omanfyri standandi vera, at tað almenna hefur skyldu at hjálpa einum og hvørjum, sum ikki klárar seg og síni, við tí neyðuga til lívsins upphald. Tað almenna kann eisini gjalda aðrar útreiðslur í sambandi við sjúku og øðrum.

Tað almenna hefur harafturímóti ikki skyldu at veita búpláss ella arbeiðspláss til ávísar borgarar, hóast hesir hava tørv á hesum.

Tí er tað einasta, sum tann, sum hefur tørv á bútilboði og/ella arbeiðstilboðið, og hansara avvarðandi kunnu seta sítt álít á, tann vilji, sum almenni myndugleikin til eina og hvørja tíð hefur, at játta ta neyðuga fíggarorkuna til bú- og arbeiðstilboð til sálarliga sjúk fólk.

Bústaðartørvurin

Tørvurin á bútilboðum til sálarliga sjúk

Ein av undanførslunum fyri ikki at gera nakað munagott fyri at bota um bústaðarmøguleikarnar hjá sálarjúkum, hevur verið, at eingi neyv hagtøl hava verið tøk, sum kunnu ávísa hvussu stórir tørvurin veruliga er. Av tí sama hevur ikki verið tosað so nógv um dagtilboð til hesi somu.

Almannastovan og Serstovnadeildin hava seinastu árinum arbeitt við at gera ein álítandi tørvslista, har øll tey fólkinum, sum hava tørv á bútilboði ella arbeiðs- ella uppvenjingartilboði, eru uppskrivað.

Hetta hevur verið gjørt á tann hátt, at allir málsviðgerðar á Almannastovuni hava fingið boð um at skráseta øll tey viðskiftafólkini við tørv á ein tørvslista, tá teir meta, at hesi fyrr ella seinni fáa tørv á bútilboði ella dagtilboði frá Serstovnadeildin. Tey sum búa á psykiatrisku deildunum á Landssjúkrahúsinum eiga eisini at vera á hesum lista, um onkur hevur givið boð um at teimum tørv á bútilboði.

Listin er við tíðini vorðin meira og meira álítandi, men havast má í huga, at tað eru ikki øll fólk við tørv, sum hava havt samband við málsviðgerðar á Almannastovuna, og tí kann hugsast at tað eru fleiri, sum hava tørv, og kortini ikki hava gjørt Almannastovuna varuga við sín tørv.

Ímillum hesi, sum helst ikki eru uppskrivað til nakað tilboð, eru mong sálarjúk. Tað er ikki siðvenja í Føroyum, at fólk við øðrum brekum enn menningartarni, fáa bú- ella arbeiðstilboð frá tí almenna. Sálarjúk fólk hava vanliga ikki fingið nakað tilboð um serligan bústað ella vart arbeiði av nøkrum slag, so mong hugsa helst ikki um at skriva seg upp til slík tilboð.

Seinni í ár vænta vit at ein samlaður tørvslisti verður gjørdur fyri alt serøkið við samstarvi ímillum Landssjúkrahúsið, Almannastovuna, Serforsorgina og Almanna- og heilsumálastýrið.

Orsaka av at tørvslistin hjá Almannastovuni helst ikki er nøktandi, tá tað snýr seg um tørvin hjá sálarjúkum, so hevur Landssjúkrahúsið gjørt eina uppteljing, sum vísir tørvin á bútilboðum til sálarliga sjúk fólk. Hendan uppteljing vísir at bráneyðugi tørvurin á bútilboðum til sálarliga sjúkuttanfyri psykiatrisku deild á Landssjúkrahúsinum í lötuni er íalt 77 fólk, sum yvirlitið niðriundir eisini vísir.

Tørvurin fyri alt landið, uppgjørdur á Landssjúkrahúsinum 20. mars 2001

Røktartørvur: Tørvur á starvsfólki Tørvur á starvsfólki
alt samdøgrið part av samdøggrinum

Norðoyggjar	4	3
Eysturoy	4	6
Streymoy	19	23
Vágar	1	7
Sandoy	1	1
Suðuroy	6	2
Tilsamans	35	42

Frágreiðing um tøluni:

Tørvurin er uppgjørdur út frá teimum, sum psykiatrisku deildirnar hava samband við. Lutvíst tey sum eru innlögð, og lutvíst tey, sum koma í ambulatorið. Úti um landið hevur økispsykiatriin havt samband við tey sálarliga sjúku. Hon er nú fyribils steðgað, men nøkur av teimum koma í ambulatorið í Havn.

Av teimum 77, sum hava tørv á einum bútilboðið vóru 40 innløgð, tá kanningin varð gjørd. Av hesum 40 hava 28 brúk fyri døgnrøkt. Kanningin umfatar allar tær psykiatrisku deildirnar á Landssjúkrahúsinum. Eisini deild 6, sum er pensionatið og deild 7, sum er demensdeildin. Hesi verða roknað sum innløgð, so Landssjúkrahúsið er ikki teirra bústaður. Breið semja er eisini um at fáa tey út av Landssjúkrahúsinum, tá tey eru liðugt viðgjørd. Sum áður sagt, eru tað longu 40 sum eru í hesari støðu. Hetta eru meir enn helmingurin av teimum innløgdu.

Sum tað sæst, so er tørvurin størstur í Streymoynni. Streymoyggin er ikki býtt upp í kanningini, men næstan øll fólkinu høvdu tilknýti til suðurstreymoy. Av teimum, sum vóru innløgð á Landssjúkrahúsinum, tá kanningin varð gjørd, var bústaður teirra nýttur, áðrenn tey vóru innløgð. Hetta sjálvt um fleiri av teimum hava verið innløgð í áravís og kanska lítið og einki samband hava við sítt heimaumhvørvið. Hetta merkir at tørvurin í miðstaðarøkinum óivað er størri enn kanningin vísir.

Kanningin er einans gjørd við teimum tølum, sum Landssjúkrahúsið hevur, og fyrivarni verður tikið fyri tølunum. Neyðugt er við neyvvari skráseting, sum Almanna- og heilsumálastýrið hevur brúk fyri til at leggja nágreiniligari til rættis.

Møguleikar at byggja ella keypa hús

Á fíggjarlógini

Er politiskur vilji hjá myndugleikunum, so eru fleiri hættir at útvega hús til stovnar og sambýli fyri sálarliga sjúk og brekað. Tann háttur, sum hefur verið nýttur higartil er, at landsstýrið sjálvst byggir ella keypir hús til endamálið við fíggjng yvir lógtingsfíggjarlógina.

Sjálvsognarstovnar (íbúðarfeløg)

Ein annar háttur, sum eisini hefur verið nýttur er, at ein sjálvsognarstovnur ella eitt íbúðarfelag keypir hús, sum Serstovnadeildin ella ein annar stovnur leigar. Almanna- og heilsumálastýrið setti í 1998 og 1999 pening í ein sjálvsognarstovn, sum hefur til endamáls at eiga og reka hús, sum kunnu nýtast til sambýli til brekað. Hesin sjálvsognarstovnur hefur eina eginogn, sum hann kann brúka at seta sum eginpening í keyp ella bygging av húsum, sum annars verða fíggjað ígjøgnum Íbúðargrunnin og Húsalánsgrunnin.

Ein almennur Íbúðargrunnur er, sum verður umsitin av Húsalánsgrunninum. Hesin hefur til endamáls at fíggja íbúðir til fólk við serligum tørvum. Hesin grunnur kann, saman við Húsalánsgrunninum, fíggja upp til 85 prosent av íbúðum til brekað, so ein sjálvsognarstovnur kann noyðast við at fíggja 15 prosent av kostnaðinum, um íbúðirnar annars ikki verða so dýrar, at leiguinttøkan frá leigarunum kann rinda lámsgjaldið.

Tað ber eisini til hjá øðrum feløgum og kommunum at fíggja íbúðir til brekað, og tá galda somu treytir, sum fyri sjálvsognarstovnar.

Vanligi íbúðarmarknaðurin

Ein partur av teimum sálarliga sjúku fólkunum, sum eru før fyri at klára sín gerandisdag uttan stórvegis hjálp í egnum heimi, kunnu óivað búa í vanligum húsum ella íbúðum í vanligum íbúðarumhvørvi. Trupulleikin er bara tann, at tað finnst alt ov fáar leiguíbúðir í Føroyum, sum fólk við lágari løn ella avlámispensión hava ráð til at leiga. Tí er neyðugt við einum almennum íbúðarpolitikki, sum ger tað áhugavert hjá privatum og almennum feløgum at seta pening í íbúðarbygging har eisini er pláss fyri leigarum, sum ikki eru fullførir.

Hvussu búgva sálarliga sjúk fólk í dag

Hvørjir møguleikar verða nýttir í Føroyum

Í Føroyum er lógargrundarlagið fyri skipaðum tilboðum til fólk við serligum tørvi í forsorgarlógini. Sum frammanfyri nevnt heimilar forsorgarlógin fyra sløgum av bútilboðum, nevniliga vanligum bústovnum samb. §32, stk.1, sambýlum samb. §32 stk. 2, bústovnum ella sambýlum samb. §32, stk. 4 og so sjálvstøðugum íbúðum, sum tann einstaki sjálvur eigur ella leigar frá øðrum.

Bústovnarnir samb. forsorgarlógini geva eitt tilboð, har íbúgvarnir verða viðgjørdir sum ein bólkur, og har støðið í tilboðnum lagar seg eftir tí til eina og hvørja tíð verandi fíggjarjáttan til starvsfólk og aðrar útreiðslur. Tey, sum búgva á bústovnum, skulu í veruleikanum fáa allan sín tørv nøktaðan á stovninum, við tí orku, sum stovnurin hevur. Tað førir m.a. við sær, at hóast íbúgvarnir hava rætt til hægstu avlamispensiún, so fáa teir bert lummapening útgoldnan til egið brúk, ímeðan restin verður goldin av stovninum. Hetta ger, at stovnsbúgvar eru meira bundnir av stovnsins støðu, og fáa harav minni sjálvvræði.

Sambýlini samb. forsorgarlógini geva eitt tilboð, har íbúgvararnir verða meira viðgjørdir sum einstaklingar. Fíggjarjáttanin til starvsfólk ávirkar tó eisini tilboðið rættiliga nógv. Tey, sum búgva á sambýlum, fáa avlamispensiún og skulu av pensiónini gjalda allar útreiðslur uttan tað, sum fer til starvsfólkaklønir. Hóast sambýlisbúgvar eru meira sjálvstøðugir, so eru teir tó eitt sindur bundnir av, hvørjum teir búgva saman við, og hvussu starvsfólkamegin er í mun til tørvin á hjálp. Er talan um ein íbúgvarabólk, sum trívast væl í samveru við hvønn annan, so er hetta ein góður búfelagsháttur. Annað er, tá íbúgvarahópurin ikki passar so væl saman, tá eru flestu av okkara sambýlum ikki nóg væl innrættað, til at íbúgvarnir kunnu vera hvør sær. Flestu sambýli hjá Serstovnadeildin eru vanlig sethús, sum eru keypt til endamálið, og tí hava íbúgvarnir oftast bert sítt egna kamar við felags stovu, køki og baðirúmum. Betur hevði verið, um hvør íbúgvi hevði sína egnu íbúð í sambýlinum.

Bústovnar ella sambýlir samb. §32, stk. 4 eru í løtuni tey vanligu eldrasambýlini, sum eru sett á stovn tey seinastu árin. Tað finnst bert ein kunngerð viðv. hesum stykkinum í §32 í lógini og er tað kunngerðin um eldrasambýlir. At tað kunnu stovnst vistarheim eftir hesi greinini er væl hugsandi, men tá er ivaleyst neyðugt við eini kunngerð hesum viðvíkjandi.

Fleiri sálarasjúk og onnur brekað búgva í egnum íbúðum. Hesi fáa vanliga ikki starvsfólkahjálp í heimið. Fleiri av hesum áttu helst at fingið meira hjálp í heimið, men ógreitt er, hvør eigur ábyrgdina av teimum sálarsjúku, sum búgva í egnum íbúðum.

Hvørji skipaði bútilboð eru til sálarsjúk ídag:

Tal av bútilboðum ár 2001:	Búpláss 2001
Landssjúkrahúsið innløgd (Harav liðugt viðgjørd)	76 (40)
Bústovnurin Sólteigur (Eftirviðgerðarstovnur)	6
Íalt innskriðandi til viðgerðartilboð.....	82
Bónaheygur 3, Tórshavn	6
Vistarheimið á Fugloyarvegi, Tórshavn	9
Vistarheimið við Toftavatn	8
Vardar íbúðir í Vági	3
Sambýlið Eysturstræti 4	5
Varandi búpláss íalt.....	31
Viðgerðarpláss og varandi búpláss íalt.....	113

Hví er tørvur á bútilboðum

Ov lítið er gjørt higartil

Tey seinastu 25-30 árin hevur alt ov lítið verið gjørt fyri at útvega sálarsjúkum bústaðarmøguleikar uttanfyri foreldraheimið ella sjúkrahúsverðina. Í fyrstani var tað ikki vanligt at hugsa soleiðis, at sálarsjúk kunnu búgva í sjálvstøðugum íbúðum, sambýlum ella bústovnum. Hetta hevur gjørt, at tey flestu, sum hava brúk fyri at koma í egna hóskaði íbúð, ongantíð hava fingið eitt slíkt tilboð.

Hóast Almannaferð og avvarðandi feløg alla tíðina hava gjørt vart við tørvin á bústøðum til sálarsjúk uttanfyri sjúkrahúsverkið, so hevur landsmyndugleikin ikki útbygt tilboð samsvarandi tørvinum. Sama ger seg galdandi fyri kommunur og aðrar felagsskapir. Hesir, sum ikki halda seg hava skyldu til hetta, hava heldur ikki raðfest bygging av íbúðum til sjúk og brekað so høgt, at nakað munagott hevur spurst burturúr.

Hvussu átti at verið

Forsorgarlógin er frá sekstiárunum, og hóast hon er broytt nógvar ferðir síðani tá, so er einki at ivast í, at lógin treingir til at nútímansgerast. Um vit hyggja at okkara grannalondum, so eru lógirnar broyttar soleiðis, at tað er tann einstaki og hjálpin til tann einstaka, sum verða sett fremst. Í donsku lógini, "Servicelógini," er einki, sum eitur stovnur longur, men ístaðin fær hvør einstakur bjóðað eitt stað at búgva og tær tænar, viðkomandi hevur tørv á. Henda meginregla, har tikið verður stóði í hvørjum einstøkum, eigur at føra við sær, at hesi fáa betri lívsdygd. Tey sjúku og brekaðu eiga ikki longur at verða viðfarin sum ein bólkur, sum býr á stovni, men sum einstaklingar við ymiskum krøvum og vónum til lívið, og ymiskum tørvi í sambandi við hjálp, stuðli, umsorgan og venjing.

Hetta er ein hugsunarháttur, ið hóskar væl til føroysk viðurskifti, serstakliga um vit velja at heimarættur skal verða galdandi. Eftir hesum ber ikki til at byggja stórar stovnar til ein ávísan bólk av brúkarum. Heldur má hyggjast eftir tørvinum hjá tí einstaka, sum skal búgva á staðnum, og laga bústaðin til viðkomandi. Hetta er ein nýggjur háttur at loysa trupulleikarnar uppá, sum vit ikki fyrr hava sæð, og er hetta ein avbjóðing í sjálvum sær.

Tørvurin á arbeiðs- og uppvenjingartilboðum til sálarsjúk

Skipaður gerandisdagur

Sálarsjúk hava eins og onnur brúk fyri einum skipaðum gerandisdegi, har tað ber til at koma heimanífrá partar av degnum. Samstundis sum búpláss verða fingin til vega til sálarsjúk fólk uttanfyri sjúkrahúsverkið, so verður tørvur á skipaðum arbeiðs- og uppvenjingartilboðum til hesi vaksandi. Tí verður neyðugt at skipa móguleikar fyri innihaldsríkum dagtilboðum til sálarsjúk, sum verða lagað til tørvin hjá teimum ymisku brúkarunum.

Vard størv

Víst verður til § 18 a í Forsorgarlógini sum sigur:

”Játtast kunnu vard størv, vinnuroyndir, umskúling v.m. til avlamin og onnur, sum av ein og hvørji orsök eru vorðin avmarkað í sínum vinnuførleika. Lønaráskoyti til vardu størvini kann veitast.”

Stórir partur av fólki við viðgerðarkrevjandi sálarligari sjúku fáa sum oftast pensión. Nøkur hava tó ein part av arbeiðsførleika eftir. Fyritreytin fyri at tey fáa brúkt henda førleika er, at tey fáa móguleikan at koma á eitt arbeiðspláss, har hædd verður tikin fyri at tey ikki altíð eru fult arbeiðsfør. Sjúkan ger, at tey fyri tað fyrsta sjáldan megna at røkja fulltíðarstarv, hava fyri neyðini ofta at vitja lækna og frá tíð til aðra als ikki megna at fara til arbeiðis.

Móguleiki er í lógini hjá hesum bólkinum at koma í vard størv. Deildin á Almannastovuni, sum umsitur hetta, hevur ikki havt orku til at gera avtalur við arbeiðsgevarar um vard størv til tann bólkin av pensionistum, sum hava ávísan arbeiðsførleika eftir. Gjøgnum øll nítiárin eru fá vard størv fingin til vega. Nevnast kann, at í løtuni eru 22 persónar í vardum størvum við lønaráskoyti.

Almannastovan hevur nú tikið hetta arbeiðið upp aftur og hevur skipað seg við eini arbeiðsmarknaðareind burturav. Henda eind skal taka sær av øllum tiltøkum viðvíkjandi arbeiðsmarknaðinum, har tørvur er á at stuðla fólki, herundir pensjónistum, sum ynskja at koma út aftur á arbeiðsmarknaðin.

Tað krevur bæði vilja og hugflog at finna vard størv til øll tey, ið ikki er pláss fyri á vanliga arbeiðsmarknaðinum. Serliga tá hugsað verður um, hvussu skjótt gongur við tøkniligu menningini. Bólkurin metir at ikki øll sálarliga sjúk fólk í vinnuførum aldri kunnu koma á vanliga arbeiðsmarknaðin, hóast vard størv verða skipað til teirra. Tí verður mælt til, at serlig aktivitetshús (virknishús) verða bygd til hesi.

Nakað, sum óivað kundi lætt um at finna vard størv, var, at normeringarnar til hesi størv vóru uttanum vanligu normeringarnar til stovnarnar, soleiðis at ikki hvør stovnur sjálvur skal stríðast við at finna normeringar til hesi størv.

Við einari skipan við vardum størvum, so er neyðugt fyri at skipanin kann virka væl, at arbeiðsplássini fáa boðið hjálp frá eini vælvirkandi vegleiðingarskipan, sum kann vegleiða og hjálpa arbeiðsplássum, sum taka fólk í vart arbeiði. Tað hevur týðning at arbeiðspláss og almannaskipanin eru í felag um uppgávuna, at fáa skipanina við vardum størvum at virka í verki.

Endurbúgving

Forsorgarlógin § 18, stk. 1 heimilar at seta í verk endurbúgvingartiltøk. Pensiónslógin § 5, sigur, at tá fólk eru undir 60 ár so skulu allir móguleikar troystast fyri endurbúgving og arbeiðsroyndum, áðrenn pensión kann latast. Hetta er áseting, sum er komin í lógina 1.1.2000. Hetta fer vónandi sum frálíður at føra við sær, at færri yngri fólk koma at fáa pensión, men ístaðin verða endurbúgvin, koma í vard størv, arbeiðsroyndir o.a.

Í lötuni er ein forðing í forsorgarlógini, sum førir við sær, at fólk heldur ynskja pensión enn endurbúgvung. Hetta kemst av, at fíggjarligur tørvur eisini skal ásetast frá persón til persón, sjálvt um endurbúgvung er játtað. Meiri enn so hendir, at t.d. inntøka hjá hjúnafeleg førir við sær, at ongin fíggjarligur stuðul kann latast í endurbúgvungartíðini.

Ynski er um at lógarbroying verður gjørd á hesum øki.

Virknishús (Aktivitetsshús)

Í londunum rundanum okkum eru ofta skipað sokallað aktivitetsshús, sum bjóða nógvar ymiskar møguleikar til síni viðskiftafólk á sama staði.

Eitt aktivitetsshús kann verða skipað við ymiskum deildum, har ein deild t.d. kann hava kreativt virkseimið av ymiskum slag, atelier, skrivi-, tónleika- og handverksmøguleikar og møguleikar fyri framleiðslu. Møguleiki skal verða fyri at fólk kunnu koma og arbeiða 6 – 8 tímar hvønn dag í einum vardum umhvørvi. Uppgávan verður at finna hóskaði og mennandi tilboð til brúkararnar.

Har kann eisini verða eitt tilhald ("Værested"), har tann sálarsjúki kann koma. Har kann vera ein Café við dagbløðum og vikubløðum, ymiskum spølum, teldu, sjónvarp og møguleikar til at sita í frið og tosa við onnur fólk ella við starvsfólk, sum eisini hava til uppgávu at vegleiða viðskiftafólkunum í tí dagliga.

Eisini er hugsandi at høli eru til annað virkseimið í einum aktivitetsshúsi. T.d. skrivstovur og viðgerðarhøli til økissálarfrøðina, økisterapiina og onnur líknandi tiltøk. Tað sum er dámligt við einum slíkum húsi er, at tað altíð eru fólk til staðar, har viðskiftafólkini kunnu venda sær og fáa hjálp eftir tørv.

Á teimum størri støðunum ber til at gera aktivitetsshús til ávísar brúkarabólkar, men kring landið har íbúgvartalið er avmarkað, ber til at samstarva við onnur, sum gera líknandi uppgávur fyri aðrar bólkar av fólkum við serligum tørv, t.d. bústað og verkshús innan núverandi Serforsorgina.

Hvussu kann innihaldið í tilboðunum til sálarsjúk skipast

Undir hvørji skipan skulu bú- og arbeiðstilboð til sjálarsjúk vera ?

Arbeiðsbólkurin hevur viðgjørt hendan spurningin gjølla, og eru vit komin til ta niðurstøðu, at vit vilja viðmæla at tilboðini á bú- og arbeiðsøkinum til sálarliga sjúk fólk skulu liggja undir Heimarøktini og Serforsorgini fyrisingarliga.

Heimarøktin og Serforsorgin hevur til uppgávu at fyriskipa allar teir stovnar og sambýli, sum geva tilboð til fólk við serligum tørvi. Vit meta, at persónar, sum eru útskrivaðir frá psykiatrisku skipanini, ella bert eru í ambulanti viðgerð har, eiga at fáa tilboð á sama hátt, sum onnur við sama tørvi.

Hetta merkir ikki at sálarsjúk fólk skulu vera noydd at búgva ella arbeiða saman við øðrum brekaðum, sum tey ikki hóska at vera saman við. Tí verður mælt til at skipa eina javnbjóðis deild, sum Serstovnadeildin, sum skal hava til høvuðsuppgávu at taka sær av tilboðum til sálarliga sjúk. Bólkurin hevur tað fatan, at tað hevði verið skeivt at lagt tilboðini til sálarsjúk undir verandi Serstovnadeild, sum hevur sínar fakligu royndir á øðrum øki. Hendan ”nýggja deildin” eigur at fáa sín egna fakliga leiðara á sama hátt sum verandi Serstovnadeild. Leiðarin eigur at hava fakligan kunnleika og útbúgving á psykiatriska økinum.

At tað skal vera tætt samstarv ímillum hesa nýggju deildina og verandi Serstovnadeild, er sjálvsagt, eins og tað eisini er neyðugt við tøttum samstarvi við aðrar deildir á økinum og serliga psykiatriina, bæði á sjúkrahúsinum og komandi økispsykiatri.

Góðska í tilboðunum til sálarliga sjúk

At byrja eina miðvísa útflytan frá sjúkrahúsinum til sjálvstøðugar íbúðir í einum sambýli ella fyri seg sjálvan, er ikki bara sum at siga tað. Hetta er ein sera stór avbjóðing fyri tey sálarsjúku, sum fáa hendan móguleikan, men avbjóðingin er ikki minni fyri tey starvsfólk og tær skipanir, sum skulu venja seg til henda nýggja mátan at arbeiða uppá.

Ein spurningur sum altíð kemur upp, tá talan er um at broyta eina verandi skipan til eina aðra er, hvørjir starvsbólkar skulu arbeiða í tí nýggju skipanini. Hetta er ein sera eyður spurningur, sum má viðfarast við størsta varsemi, fyri ikki at óneyðugar forðingar skulu koma í vegin fyri tí nýggja.

Arbeiðsbólkurin hevur viðgjørt hendan spurningin, og er komin til ta niðurstøðu, at tað finnast fleiri starvsbólkar og einstaklingar, sum hava førleika at arbeiða í einari nýggjari skipan. Í løtuni eru tað óivað teir starvsfólkabólkarnir, sum hava útbúgving og starvsroyndir innan psykiatriina, men við tíðini er einki at ivast í, at aðrir starvsbólkar eisini koma inn á økið. Hetta halda vit vera eina fakliga avbjóðing, bæði fyri tey, sum starvast í psykiatriini í løtuni, og fyri aðrar starvsbólkar, sum kunnu hugsast at fara at fáa sær royndir og útbúgving á økinum.

Eftirútbúgving er sera umráðandi í einari broytingartíð, og vil bólkurin mæla til at nógv verður gjørt fyri at skipa fyri eftirútbúgving fyri tey starvsfólk, sum ynskja at arbeiða á økinum. Heilt ítøkilig vilja vit mæla til at røktarbólkarnir í psykiatriini og pedagogiska starvsfólkið innan forsorgarøkið longu nú fara at hava eftirútbúgvingartilboð saman, har móguleiki verður fyri at læra ymiskt bæði á tí psykiatriska- og pedagogiska økinum. Ígjøgnum slíkar eftirútbúgvingarskipanir kunnu starvsfólk umframt tað fakliga eisini fáa nógva aðra vitan. Her hugsa vit serliga um móguleikan hjá ymsu starvsfólkunum at læra hvønn annan at kenna, og fáa kunnleika til stovnsmentanina, sum eru á teimum ymisku arbeiðsøkjunum.

Burðardyggar loysnir – vælbygd hús

Kanningar aðrastaðni vísa, at tað er bíligari í longdini at byggja nýtt heldur enn at keypa gomul hús, sum síðani mugu umbyggjast nógv fyri at verða hóskandi. Serliga tá vit hugsa um, at hvør íbúgvi

eigur at hava sína egnu íbúð. Verður valt at byggja nýtt, fær ein frá byrjan uppfyllt ynskini um, hvussu húsini skulu vera, móttvegis at keypa hús, sum sjálvandan verða tað, sum ein ynskir.

Tað er av stórum týðningi, at húsini verða gjørd soleiðis, at tey nøkta tann tørv, ið tann einstaki hevur, og at hugsað verður um førleikan hjá íbúgvárunum. Fyri at kunna gera soleiðis, er neyðugt at tosa við tey, ið kenna tann, sum skal búa har, og tey sum arbeiða á hesum øki. Her verður sipað til foreldur, avvarðandi, starvsfólk ella avvarðandi feløg. Tey, ið skulu byggja, eiga at savna sum mest av serkunnleika á økinum.

Sum eina meginreglu eiga vit at siga, at ein bústaður til sálarsjúk eigur at vera á sama støði, sum onnur fólk í samfelagnum hava; men harafturat eigur bústaðurin at vera lagaður til tann tørv, sum tann einstaki hevur. Hetta førir við sær, at tá bústaðir verða útvegaðir til sálarsjúk, so er neyðugt at hugsa um bæði sjúkuna hjá tí einstaka og viðurskiftini hjá teim avvarðandi. Harafturat er neyðugt at hugsa um umstøðurnar hjá teimum, sum skulu vera um tann sjúka, soleiðis at hesin kann fáa neyðuga hjálp, til at kunna liva eina tilveru so nær tí vanliga sum tilber. Hetta setir stór krøv til umhugsni, bæði tá tað snýr seg um bústaðarumhvørvi, atkomumøguleikar, bústaðarrúmd og innrætting av hvørjari einstakari íbúð.

Tá ein sálarsjúkur skal hava ein bústað, so eigur tann einstaki, í so stóran mun sum møguligt, at kunna avgera, hvat slag av bústaði hann ynskir. Her kann verða talan um ein bústað á bústovni, sambýli ella í egnari íbúð. Men havast má eisini í huga, at tað má vera møguligt hjá teimum, sum eru um tann sjúka, at útinna sína uppgávu, uttan at tað verður órímliga trupult og kostnaðarmikið í tí dagliga. Her verður hugsað um samskipan millum íbúðir, sambýli og stovnar.

Viðvíkjandi innrætting og íbúðarstødd, tá bygdar verða íbúðir til sálarsjúk, so er meginreglan tann, at hvør íbúgvi skal í minsta lagið hava eitt sovikamar, eitt WC við brúsu og eina stovu við tekøki fyri seg sjálfvan. Um viðkomandi ikki hevur atgongd til felagskøk, eigur hann ístaðinfyri tekøk í stovuni at hava egnan køk. Har íbúðin hevur egna úthurð, eigur eisini at vera ein lítil durur. Viðvíkjandi støddini, so eigur hvør íbúð at vera 60-70 fermetrar, íroknað felagsrúm. Sjálf íbúðin hjá tí einstaka eigur at vera áleið 35-40 fermetrar. Undantøk eiga sjálvandi at kunna gerast, sjálv um nevndu støddir eiga at vera meginreglurnar.

Viðvíkjandi húsarúmdini, so hava royndir, bæði í Føroyum og aðrastaðni, víst, at tað er sera týðningarmikið, at fólk við serligum tørv, hava góðar húsaumstøður. Hetta er av týðningi fyri at minka um móguleikarnar fyri ósemjum og samanbrestum við hinar íbúgvárunar. Væl innrættaðar íbúðir, gjørdar úr góðum tilfari við góðari ljóðdoyving og hóskaði vídd økja um trivnaðin á stovnum og sambýlum.

Hvar í landinum skulu íbúðir og sambýlir vera

Rímligt er, at bústaðurin ikki verður lagdur alt ov langt heimanífrá. Øll hava heimarætt, eisini tann sálarsjúki, og tað hevur stóran týðning at sambandið við famljuna kann verða hildið viðlíka, tí hetta er við til at hækka lívsdygdina hjá teimum.

Bústaðir eiga ikki at liggja avsíðis, teir eiga at vera millum onnur hús, so íbúgvárun verður ein partur av nærumhvørvinum, eisini eigur at vera hugsað um at ferðasamband, handlar, viðgerðarstøð og onnur tiltøk ikki eru ov langt burtur.

Staðið, húsini skulu liggja, eigur at vera lætt at koma til, so tað millum annað ikki er nakar trupulleiki hjá teimum, ið nýta koyristól at koma til og frá húsunum.

Hvussu prioriterað verður við útbyggingini av tilboðum til sálarlíga sjúk í Føroyum er ein politiskur og fyrisitingarligur spurningur. Bólkurin hevur tó gjørt sær eina meting av, hvar tørvurin er størstur í lötuni. Ikki er tað heldur so undarligt at tað við tølunum frá Landssjúkrahúsinum vísir seg, at tørvurin er mest átrokandi í miðstaðarøkinum. Hetta kemst óivað eisini av, at tey fáu tilboðini, sum

hava verið til sálarsjúk, flest øll eru í Havn. Hetta merkir ikki at bara skal byggjast í miðstaðarøkinum, men skulu vit eisini náa at nækta ein annan tørv á økinum, sum er tann, at tað er neyðugt at fáa fleiri fólk út frá teimum psykiatrisku deildunum á Landssjúkrahúsinum, so metir bólkurin, at tað er neyðugt at byrja hesa útbygging í Havn. Sjúkrahúsið og Sinnisbati eru samd um at ein komandi útbygging á bústaðar- og arbeiðsøkinum eigur at takast frá tí tyngra endanum, og hesin tyngri endin er fyri tað mesta búgvandi á Landssjúkrahúsinum í løtuni.

Arbeiðs- og uppvenjingartilboð hoyra eisini til

Tað er av týðningi at undirstrika, at tað er neyðugt at útbyggja arbeiðs- og uppvenjingartilboð samstundis, sum búpláss verða fingin til vega. Um trivnaðurin í einum sambylí ella í egnari íbúð skal vera góður, so er neyðugt at tey, sum búgva har hava ein meiningsfullan gerandisdag. Tí eigur tað at fylgjast at, at útbyggja arbeiðs- og uppvenjingartilboðini, samstundis sum bústøðini.

Ynski frá Sinnisbata

Arbeðsbólkurin eigur at halda fram

Sinnisbati heldur, at tá ið hesin arbeðsbólkurin, sum landsstýrismaðurin setti til at gera hetta álitid, er liðugur við arbeði sítt og avhendar álitid 1. apríl 2001, er vandi fyri, at tað tá vera ov nógvir leysir endar viðvíkjandi eini framhaldandi loysn av tørvi teirra sálarliga sjúku.

Tí mælir Sinnisbati til at arbeðsbólkurin ikki verður upploystur 1. apríl 2001, men at landsstýrismaðurin í almanna-og heilsumálum, gevur bólkinum heimild til at halda fram tey næstu árin, soleiðis at arbeitt verður framhaldandi viðvíkjandi stóra tørvinum hjá teim sinnislíðandi og á psykiatriska økinum sum heild. Neyðugt er við einum slíkum arbeðsbólki, ið kann halda gongd í psykiatrimálinum og geva landsstýrinum tilmæli um, hvussu farast skal víðari fram á økinum.

Ikki "kann," men "skal"

Arbeðsbólkurin er komin eftir, at "tað almenna hevur ikki skyldu at veita búpláss ella arbeðspláss til ávísar borgarar, hóast hesir hava tørv á hesum". (s. 4)

Sinnisbati heldur, at tað eigur at koma inn í lógina, at tað almenna hevur skyldu at útvega nevndu búpláss og at á øllum almennum arbeðsplássum skulu verða størv tøk til sinnislíðandi og onnur brekað.

Húsaviðurskiftini á psykiatrisku deildunum og pensionatinum

Sinnisbati heldur eisini at ein miðvís ætlan um umvæling/endurnýggjan/umbygging av psykiatrisku deildunum má raðfestast frammalaga, t.d. at asbestloftid verður skift út, soleiðis at umhvørvi teirra innløgdu verður nógv betri enn tað er nú. Her er eisini tørvur á eini tilráðing til landsstýrið, sum framhaldandi arbeðsbólkurin kundi fingið til uppgávu at gera.

Dygdargeran og faklig supervisióin av psykiatriska starvsfólkinum

Ein framhaldandi dygdargeran av starvsfólkinum, ið arbeðir í psykiatriini, er sera neyðug. Hesi fólk hava fyri neyðini at sleppa at dagføra seg, og at fyrbygja at tey verða útbrend í arbeðinum. At slíkt hevur týdning fyri dygdina í viðgerðini er eyðsæð.

Tvørfakligt samstarv

Innan psykiatrisku viðgerðina er neyðugt við góðum og tvørfakligum samstarvi, soleiðis at allir fakbólkar, ið hava førleika at menna og betra støðu hins sinnislíðandi, kunnu vera ein partur av heilsubótarviðgerðini.

Hjálpartelefon

Ein hjálpartelefon eigur at verða latin upp, soleiðis at bæði fólk, sum eru í sinniligari trongstöðu og fólk sum tørva onkran at tosa við, altíð kunnu vita, at tey kunnu ringja hagar dag sum nátt.

Samskipari til avvarðandi

Tá ið onkur verður innlagdur á psykiatriskari deild, tørvar at bæði tann sjúki og tey avvarðandi fáa allar upplýsingar um støðuna. Neyðugt er tí, at tað er onkur, sum hevur um hendi beinanvegin at upplýsa tann sjúka og næstrafólkinu um støðuna, og eisini framhaldandi og við stuttum millumbili seta seg í samband við tey avvarðandi. Tí er neyðugt at hava ein samskipara millum sjúkrahúsið og næstrafólkinu. Hesin samskiparin skal so eisini upplýsa tann sjúka og næstrafólkinu um t.d. viðgerðarmøguleikar, fíggjarligar- og aðrar stuðulsmøguleikar. Við øðrum orðum tala sak teirra innløgdu og teirra avvarðandi.

Psykotereapeutiskt team

Sinnisbati sær fram ímóti at eitt psykotereapeutiskur bólkur av fakfólki verður settur, sum kann virka sum psykiatrisk fyrstahjálp. Hesin bólkurin eigur at verða settur á stovn skjótast gjørligt.

Hóskandi hevði helst verið at hesin psykoterapeutiski bólkurin hevði høli í einum komandi aktivitetshúsi, har hjálpartelefonin eisini varð sett upp.

Sinnisjúkralógin

Ein nýggja sinnisjúkralóg eigur at setast í gildi í Føroyum, soleiðis at sjálvsøgd rættindi sjúklinganna verða lógartryggjað. Í grannalondum okkara er oftani kjak um rættindi og viðurskifti sjúklinganna, soleiðis at eingin viðgerð verður givin ímóti vilja teirra. Lógin, sum vit hava her í Føroyum er frá 1938, við onkrum broytingum. Hetta er sama lógin, sum var galdandi í Danmark til 1990. Men tá varð hon broytt, tí ikki varð hildið at hon tryggjaði rættindi teirra sálarliga sjúku nóg væl. Hon er síðani eisini broytt nakað til bata fyri sjúklingarnar. Talan hevur verið um at hon eisini skal koma í gildi fyri Føroyar, men enn er hetta ikki hent. Sinnisbati ynskir at nýggja lógin verður sett í gildi skjótast gjørligt.

Størri fíggarjáttan til normeringar á psyk. deild

Psykiatriska deild má fáa størri fíggarjáttan, soleiðis at heilar deildir ikki framhaldandi verða stongdar fleiri ferðir um árið, soleiðis sum tað hevur verið gjørt. Hetta er ikki virðiligt fyri sjúklingar, men ørkymlar bæði teir og starvsfólk og darvar viðgerðini.

Hvussu koma vit víðari

Ikki øll sama rætt

Ringt er at koma til aðra niðurstøðu viðvíkjandi bústaðarmøguleikunum hjá sálarsjúkum og brekaðum, enn at tað almenna í Føroyum ikki hevur nóg stóran áhuga í at loysa bústaðartrupulleikarnar hjá hesum fólkinum í landi okkara. Útbyggingin av tilboðum hevur als ikki fylgt við tí veruliga tørvinum. Hetta hevur ført við sær, at tað finnast tveir bólkar av fólki við tørvi á bústaðar- og arbeiðstilboði. Í tí eina bólkinum eru tey, sum fáa sín tørv nøktaðan, fult ella partvíst, ígjøgnum tey tilboð, sum tað almenna gevur. Í hinum bólkinum eru tey, sum als ikki fáa sín tørv nøktaðan á nakran hátt. Hesi seinnu liva ofta undir sera óvirðiligum korum, har tey kunnu verða til ampa fyri seg sjálfvan og onnur.

Neyðugt við serligari lóg

Hóast tað átti at verið óneyðugt, so er ivaleyst neyðugt, at vit í Føroyum fáa eina lóg, sum greitt ásetur, hvør hevur ábyrgdina av at fáa til vega búðstaðir og dagtilboð til fólk við serligum tørvi, samstundis sum ábyrgdin eisini verður staðfest, soleiðis at tann neyðugi stuðulin verður latin teimum treingjandi, so tey kunnu búgva undir virðiligum bústaðarkorum, og hava nakað at fáa dagin at ganga við. Flestu londini rundanum okkum hava slíkar lógir, sum klárt staðfesta, hvørji rættindi fólk hava, bæði á sosiala- og bústaðar økinum.

Vit hava eina forsorgarlóg, sum gevur myndugleikunum móguleikar fyri at loysa bústaðartrupulleikarnar fyri fólk við serligum tørvi, men tað er ein sannroynd at viljin til at loysa hesa uppgávu ikki hevur verið serliga stórur. Tíverri er lógin ikki so greitt orðað, at tað er ein skylda hjá myndugleikunum at geva hesi tilboð til øll, sum hava tørv á hesum í Føroyum.

Tørvur á almannapolitikki

Út frá tølum á tørvi er langt eftir á mál. Lítið er hent á økinum seinastu 20-25 árinum. Ongar munagóðar ætlanir eru á økinum. Tann politiski myndugleikin hevur ikki sett sær nøkur ávís mál á hesum økinum, sum tey siga seg vilja náa tey komandi árinum.

Hetta er ein stórur trupulleiki, sum ger tað enn truplari hjá teimum, sum treingja, tá tey ikki kunnu gera sær nakrar vónir fyri framtíðina. Heldur ikki tey ymisku avvarðandi feløgini og almenningurin hevur nakran móguleika at fylgja við, tá ongar ætlanir verða gjørdar fyri eitt økið, sum er so stórt og so avgerðandi fyri so nógvar mannalagnur.

Vit fáa tey tilboð, sum vit vilja gjalda fyri

Tað er ikki uppgávan hjá arbeiðsbólkinum at gerast moralsk ella sentimental, men her er talan um ein stóran bólki av fólki í okkara samfelag, sum ikki fær tær sømdir, sum tey hava uppiborið. Tað er týðiligt, at myndugleikarnir ikki hava havt í huga, at geva øllum borgarum landsins líka móguleikar. Tað er eisini stórur munur á, hvussu ymisk fólk við sama tørvi verða viðfarin av tí almenna. Nøkur fáa sín tørv nøktaðan og nøkur fáa hann ikki.

Móguleikar eru fyri at loysa hesar trupulleikar fyri okkara sálarsjúku eins og fyri onnur, ið hava serligan tørv, men hetta ber ikki til uttan at peningur verður játtaður til at seta tey neyðugu tiltøkini í verk.

Arbeiðsbólkurin vil viðmæla, at rætturin til eina hóskaði íbúð og eitt hóskaði arbeiði/uppvenjingartilboð eigur at verða staðfestur við lóg, soleiðis at myndugleikarnir ikki kunnu snúgva sær undan hesari moralsku skyldu, sum teir, við ella uttan lóg, hava fyri teimum veiku í samfelagi okkara.

Niðurstøða

Bólkurin hevur við hesum gjørt greitt,

- *at tað almenna hevur skyldu til at koma einum og hvørjum til hjálpar, sum ikki er førur fyri at klára seg og síni,*
- *at tað almenna kann seta í verk bú-, arbeids- og uppvenjingartilboð fyri fólk við serligum tørvi, men higartil hevur bara ein partur av teimum, sum tørva, fingið eitt slíkt tilboð,*
- *at tað finst eitt yvirlit yvir bústaðartørvin hjá sálarsjúkum í Føroyum, sum hóast tað ikki er fullkomið, gevur greiðar ábendingar um, at neyðugt er at fáa til vega minst 77 bútilboð beinan vegin og eitt enn óvist tal av arbeids- og uppvenjingartilboð tey komandi árin,*
- *at tað finnast fleiri fíggingarmøguleikar fyri húsaognir, sum liður í eini loysn av bústaðartørvinum, sum gera, at tað almenna ikki nýtist at bera allan iløgukostnaðin beinanvegin,*
- *at tað verður gjørdur munur á fólki, har summi fáa sín tørv nøktaðan, ímeðan onnur við eins stórum tørvi ikki fáa sín tørv nøktaðan,*
- *at tað almenna má avseta størri fíggarorku fyri at nøkta tørv á bútilboðum og arbeids- og uppvenjingartilboðum til sálarsjúk beinan vegin og eisini tey komandi árin,*
- *at bygginevnd verður sett beinanvegin at fyrireika byggingina av tí fyrsta sambýlinum til 10 fólk í Havn,*
- *at settur verður fakligur leiðari fyri deild undir Heimaróktina og Serforsorgina, at fyrireika bú- og arbeidstilboð til sálarliga sjúk, og samskipa verandi bútilboð,*
- *at arbeidsbólkur verður settur til í fyrstu atløgu at gera miðvísa ætlan fyri dagtilboð, og í øðrum lagi framhaldandi ætlan av bústaðartilboðum til sálarliga sjúk.*

Arbeidsbólkurin, sum hevur lagt hetta álit úr hondum, vil so staðiliga heita á avvarðandi myndugleika um at taka støðuna í álvara og gera nakað munagott fyri at bøta um bústaðarviðurskiftini hjá teimum sálarsjúku í Føroyum.

Tórshavn tann 05. apríl 2001

Fyri Sinnisbata

fyri Landssjúkrahúsið

Almannastovuna

fyri Serstovnadeildina

Almanna- og heilsumálastýrið

Arbeidssetningur

Ásannandi at viðurskiftuni hjá sálarligum sjúkum fólki eru sera vánalig og afturútsigld, um samanbætur verður við onnur tilsvandi øki, setti landsstýrismaðurin í almanna- og heilsumálum á fíggarlógini fyri ár 2001, 1. mió kr. av til Landssjúkrahúsið til arbeiðið við psykiatriætlanini, sum varð gjørd í 1990, og 3, 5 mió kr. vórðu settar av til bústovn/sambýlið til sálarsjúk (løgújáttan), sum fyrsta stig at bæta um viðurskiftini hjá teimum sálarligu sjúku.

Í hesum sambandi hevur landsstýrismaðurin í almanna- og heilsumálum sett ein arbeiðsbólk við umboðum frá Sinnisbata, Almennastovuni, Serforsorgini og Heimarøktini, Landssjúkrahúsinum og Almanna- og heilsumálastýrinum. Eitt umboð er frá hvørjum.

Miðast skal eftir, at áðrenn 1. apríl 2001, skal arbeiðsbólkurin handa landsstýrismanninum eitt uppskot um, hvussu tørvurin hjá teimum psykisk sjúku, bæði á viðgerð, bústaðum, dagtilhaldum, verkstøðum og øðrum, kann verða rokkin innan eitt áramál.

Arbeiðsbólkurin skal m.a. koma við uppskoti um

- hvussu ein økispsykiatri móguliga kann skipast,
- hvussu bústaðartørvurin kann skipast, har dentur verður lagdur á, at borgarin í so stóran mun sum tilber, varðveitur tilknýti til familjuna og staðið, har hann kemur frá,
- hvussu arbeiðsmarknaðurin kann tilláða seg til, at hesir borgarir í so stóran mun sum tilber, varðveitur tilknýti til arbeiðsmarknaðin,
- hvussu dagligdagurin, serliga hjá teimum sum ikki hava tilknýti til arbeiðsmarknaðin, kann gerast so áhugaverdur sum gjørligt.

Almanna- og heilsumálastýrið

Helena Dam á Neystabø
landsstýrismaður

Arbeidsbólkurin sum viðger tiltøk fyri sálarlig sjúk fólk

Tórshavn tann 22. februar 2001

Almanna- og heilsumálastýrið
Att.landsstýrismaðurin í almanna-og heilsumálum
Eirargarður 2
FO-100 Tórshavn.

Ávegis tilráðing frá arbeidsbólkinum, sum viðger tiltøk fyri sálarlig sjúk fólk:

Í sambandi við arbeiði í arbeidsbólkinum, fara vit at loyva okkum at koma við eini tilráðing um, at arbeiðssetningur okkara verður broyttur, samstundis, sum vit mæla til, at ein annar bólkur verður settur at viðgera psykiatriina, og at ein bygginevnd verður sett at gera uppskot til byggjan av bústovni til sálarliga sjúk fólk.

Vísandi til fyrsta fundin í arbeidsbólkinum tann 29. januar 2001, har Aibritt á Plógv legði ein arbeiðssetningin fram, sum hon bað bólkin viðgera og koma við móguligum viðmerkingum til.

Av tí at vit halda at arbeiðssetningurin er alt ov stórur til at kunna avgreiðast áðrenn 1. apríl 2001, fara vit at mæla landsstýrismanninum til at býta arbeiðssetningin upp í fleiri partar.

Tann parturin, sum sigur at uppskot skal gerast um, hvussu ein økispsykiatri móguliga kann skipast, meta vit, eigur at verða viðgjørt í øðrum samanhangi, har áhugabólkarnar, starvsbólkar og leiðsla innanfyri psykiatriina eru umboðaðir. Vit fara at loyva okkum at koma við uppskoti um, hvussu hetta kann gerast.

Tað, sum hesin arbeidsbólkurin heldur seg kunna umrøða og gera tilráðingar um áðrenn 1. apríl í ár, eru bústaðarviðurskiftini hjá sálarliga sjúkum í framtíðini og um, hvussu tær 3,5 milliúnir krónurnar, sum eru avsettar í 2001 best kunnu brúkast. Eisini heldur bólkurin seg kunna gera tilráðing um, hvussu gerandisdagurin, hjá teimum sum ikki hava tilknýti til arbeiðsmarknaðin, kann gerast so áhugaverdur sum gjørligt.

Vit skjóta upp at arbeiðssetningurin hjá hesum arbeidsbólki verður:

Arbeidsbólkurin skal áðrenn 1. apríl 2001 koma við uppskoti um,

4. hvussu bústaðarviðurskiftini kunnu skipast, har dentur verður lagdur á, at borgarin í so stóran mun sum tilber, varðveitur tilknýti til familjuna og staðið, har hann kemur frá,
5. hvussu farast skal ígongd við at brúka tær 3,5 mió. krónurnar, sum eru avsettar til íløgur í hesum fíggarárinum,
6. hvussu gerandisdagurin, serliga hjá teimum, sum ikki hava tilknýti til arbeiðsmarknaðin, kann gerast so áhugaverdur sum gjørligt

Við einum avmarkaðum arbeiðssetningi, sum omanfyrinevnda, heldur bólkurin seg kunna gera eina tilráðing um, hvussu farast skal í gongd við at skapa bústaðartilboð og arbeiðstilboð fyri sálarsjúk, eins og vit kunnu viðmæla, hvussu avsetta játtanin til íløgur kann verða brúkt.

Í sambandi við økissálarfrøðini, so vil bólkurin loyva sær at viðmæla at farið verður soleiðis fram:

Arbeiðið, sum eigur at umfata eina nýggja psykiatriætlan fyri Føroyar (og ikki bert økissálarfrøðina), eigur at gerast sum ein verkætlan, sum skal geva landsstýrismanninum í Almanna- og heilsumálum eitt álit innan árslok 2001.

Í arbeiðssetninginum hjá verkætlanini, hugsa vit okkum at niðanfyrir nevndu viðurskifti eisini verða tikin við:

At fáa til vega alt talttilfar, sum er neyðugt fyri at kunna gera eina meting av tørvinum, at fáa til vega ynskir og vísið, sum sálarsjúk sjálv og teirra áhugafelag hava, at fáa til vega alla tað fakligu vitanina, sum er av týðningi fyri eina nýggja psykiatriætlan, at fáa til vega fyrisitingarligar royndir frá øðrum londum um, hvussu har verður fyriskipað, at gera tilráðing til landsstýrismannin um framtíðar psykiatriætlan fyri Føroyar.

Sum hugskot til omanfyristandandi kunnu vit nevna, at fundurin, sum Sinnisbati skipaði fyri 25. november 2000 um bústaðarviðurskifti hjá sálarsjúkum, eigur at verða avskrivaður, tí har komu nógv góð hugskot fram. Í sambandi við talttilfar fyri at lýsa tørvin, so liggur Landssjúkrahúsið og Almannastovan inni við yvirliti yvir fólk, sum tey meta hava tørv. Almanna- og heilsumálastýrið kann geva loyvi til at hetta tilfar verður savnað og skipað, so tað kann brúkast til at lýsa tørvin á økinum. Eisini halda vit, at eitt gott hugskot við hesum arbeiði er, at skipað verður fyri eini ráðstevnu um evnið, har fólk við vitan og serfrøðingar frá øðrum londum koma at siga frá, hvussu skipanin virka í teirra londum.

Vit hugsa okkum at verkætlanin verður fíggað av tí einu milljónini, sum er játtað Landssjúkrahúsinum til endamálið.

Til at fyriskipa arbeiðinum í verkætlanini eigur ein persónur við kunnleika til økið at verða settur í starv uppá konsulentbasis í avmarkað tíðarskeið, so leingi verkætlanin er í gongd. Arbeiðsbólkurin er vitandi um ein persón, við tí neyðugu vitanini og áhuganum í málinum, sum vit kunnu mæla til verður settur sum verkætlanarleiðari.

Arbeiðsbólkurin er byrjaður at viðgera arbeiðssetningin soleiðis, sum vit hava sett hann upp frammanfyri, og vilja vit halda áfram og koma við eini tilráðing áðrenn 1. apríl 2001.

Av tí at tað í inniverandi fíggarári eru avsettar 3,5 milljónir kr. til íløgur í bútilboð til sálarlig sjúk, metir bólkurin, at tað hevur skund at sett verður ein bygginevnd, at koma við einum ítøkiligum uppskoti um, hvussu hesin peningurin verður nýttur. Bólkurin er samdur um, at byggjast skulu nýggj hús og ikki keypast gomul hús.

Í hesum sambandi hevur bólkurin viðgjørt spurningin um, hvar ein útbygging fyrst eigur at verða gjørd. Út frá tí vitan, sum vit hava m.a. frá Landssjúkrahúsinum, so meta vit at tørvurin er størstur í miðstaðarøkinum, og tí eigur fyrsta húsið at verða bygt í Havn. Bólkurin er eisini samdur við leiðsluna á Landssjúkrahúsinum, sum sigur, at tey prioritera at fyrstu útbyggingarnar verða gjørdar fyri tann partin av sjúklingum, sum eru í tí tyngra endanum, men annars eru før fyri at búa útuttanfyri sjúkrahúsið.

Bólkurin metir at húsini sum verða bygd, skulu kunna húsa eini 10 fólkum í hóskaði íbúðum. Sett eigur at verða ein bygginevnd, har umboð fyri Sinnisbata, Býráðið, Landssjúkrahúsið og ein

byggikønan, sum verður útnevndur av Almanna- og heilsumálastýrinum. Landssjúkrahúsið helst við tveimum umboðum, hini við hvør sínum.

Vegna arbeiðsbólkin

Margretha Poulsen, f. Sinnisbata

Magnus Isaksen, f. Landssjúkrahúsið

Elspa Olsen, f. Almastovuna

Bjarni Clementsen, f. Serforsorgina

Unn á Lað, skrivari, f. AHS

Arbeiðsbólkurin sum viðger tiltøk fyri sálarlig sjúk fólk

Tórshavn 05.04.2001

Almanna- og heilsumálastýrið
Att. Sámal Petur í Grund, landsstýrismaður
Eirargarður 2
100 Tórshavn

Broyting í ávegis tilráðing frá arbeiðsbólkinum, sum viðger tiltøk fyri sálarliga sjúk fólk.

Í samband við at arbeiðsbólkurin hevur havt fund við leiðsluna á Landssjúkrahúsinum, tann 27.03.2001, mælti leiðslan á sjúkrahúsinum til, at í byggingevndini, sum setast skal, verður umframt áðurnevndu umboð, eisini eitt umboð frá Heimarøktini og Serforsorgini.

Arbeiðsbólkurin tekur undir við hesum og ynskir tí at hetta verður tikið til eftirtektar.

Vegna arbeiðsbólkin

Svenning av Lofti, f. Sinnisbata

Magnus Isaksen, f. Landssjúkrahúsið

Elska Olsen, f. Almannastovuna

Bjarni Clementsen, f. Serforsorgina

Unn á Lað, skrivari, f. AHS